



Riktlinjer för kommunala lekmiljöer



Dokumenttyp	Ärendenummer	Fastställt	Giltighetstid
Riktlinje	2023/745	2023-11-23 § 151	Tills ny version antagen
Dokumentansvarig	Tidigare reviderad	Beslutsinstans	Dokumentet gäller för
Stadsbyggnads- förvaltningen (SBF) <i>sektion Landskap och trafik</i>	2018-04-26	Infrastruktur- och servicenämnden	SBF

Fotografier: Luleå kommun om inget annat anges

Innehåll

INLEDNING	4
Syfte	5
Upplägg dokument.....	5
Omfattning	5
Giltighet och ansvar	6
Lagar och övergripande planering	6
Lagar och förordningar	6
Vision Luleå 2040 och Program till Vision Luleå 2040	7
Grönplan Luleå.....	7
Målsättning för Luleås kommunala lekmiljöer	7
Grundläggande om barns lek	8
Lekens betydelse.....	8
Lek i det offentliga rummet	8
Bra miljöer för lek	9
Problem med det utrymme barnen får.....	9
Värdering av lekmiljöer.....	10
Olika perspektiv formar lekmiljöerna	10
Lekplats, lekmiljö, lekotop och leklandskap.....	12
Tillgång, trygghet och tillgänglighet.....	12
Säkert men spännande	14
RIKTLINJER	16
Tillgång	17
Fördelning i kommunen.....	17
Typer av lekmiljöer och upptagningsområde	17
Lokalisering.....	19
Strategisk placering.....	19
Utformning.....	20
Variationsrikedom	20
En plats för alla	20
Trygg och säker, men även spännande.....	21
Långsiktig och hållbar	22
Dialog och kommunikation	24
GENOMFÖRANDE AV RIKTLINJERNA.....	25
Planering	26
Inventering av lekmiljöer	28
Byggande.....	29
Förvaltning	30

INLEDNING

Våra barn är vår framtid. Det kan kännas som en sliten fras, men deras välbefinnande, hälsa och engagemang i deras nuvarande fysiska och sociala omvärld kommer ha stort inflytande på hur framtidens samhälle ser ut. Idag finns belägg för att barn och ungas psykiska ohälsa ökar samt att den fysiska aktiviteten sjunker hos samma grupper. Orsakerna är många och det finns en hel del utmaningar att hantera. En del av problematiken kan bemötas i barnens vardagsmiljöer och hur dessa inbjuder till lek.

Lek är barns sätt att uppnå välmående och samtidigt utvecklas, såväl socialt som mentalt och fysiskt. En viktig arena för lek är barnens utomhusmiljöer. Det utrymme barnen ges där för att pröva sina kroppar, sitt mod och sina sociala förmågor är därför en viktig fråga för samhällsplaneringen. Lek på allmän plats är en möjlighet för en kommun att erbjuda vardagsmiljöer utomhus särskilt utformade för barn. Att ha tillgång till en plats för lek behöver däremot inte innebära närhet till en anlagd lekplats. En bra lekmiljö är inte nödvändigtvis uppbyggd av prefabricerade lekredskap som på en så kallad traditionell lekplats. Barn leker på många olika sorters platser och en skogsdunge, en gammal stenmur eller en lövhög kan vara väl så goda lekställen.

Luleå kommun har sedan tidigare ett styrdokument för kommunala lekplatser på allmän plats: *Lekplatsplan för Luleå kommun 2018–2023*. Styrdokumentet har i denna omarbetning delats i upp i två dokument. Det ena dokumentet, *Riktlinjer för kommunala lekmiljöer*, anger ramarna för allt arbete med Luleå kommuns lekmiljöer på allmän plats. Det andra, *Handlingsplan för kommunala lekmiljöer*, kompletterar riktlinjerna genom att ange tillvägagångssätt för att nå fastställda mål för dessa miljöer.

I omarbetningen av styrdokumentet har de övergripande målen samt flesta tidigare riktlinjer skrivits om för att bli tydligare eller mer användbara. Dessutom har delar av tidigare riktlinjer tagits bort då det bedömts att de inte strävar mot den övergripande målsättningen där fokus ligger på kvalitet utifrån ett barnperspektiv. Några riktlinjer har tillkommit för att täcka in de områden som inte tagits upp i tidigare dokument. Det som tidigare har varit en bilaga, där bland annat uppskattade kostnader, prioritering för investeringar och kompletteringar tagits upp, ingår framöver i handlingsplanen. Riktlinjerna utgör underlag för ställningstaganden i handlingsplanen.



Volontärgatans lekplats på Kronan ligger i ett naturparti med blandskog.

Syfte

Riktlinjerna ska i första hand vara ett stöd för alla inom Luleå kommun som på något sätt arbetar med barns lekmiljöer på allmän platsmark. Riktlinjerna ska därmed användas som underlag vid alla åtgärder som berör barns platser för lek på allmän plats. Detta för att kunna planera för, bygga och underhålla lekmiljöer som håller hög kvalitet utifrån en helhetssyn och ett långsiktigt perspektiv. Syftet är också att underlätta arbetet med att utveckla dessa platser med barnkonventionen i fokus.

Riktlinjerna ska även förtydliga vad medborgare eller besökare kan förvänta sig av Luleå kommun gällande utveckling och hantering av allmänna lekmiljöer.

Upplägg dokument

Arbetet med kommunala lekmiljöer i Luleå ska genomföras utifrån från två dokument: *Riktlinjer* och *Handlingsplan*.

Riktlinjerna beskriver, utöver övergripande målsättning, vad som är viktigt att beakta gällande utformning, utveckling och förvaltning av lekmiljöer på allmän plats. I dokumentet finns även en kort kunskapsgenomgång som utgör motiv till riktlinjerna. Avslutningsvis finns ett kapitel som tydliggör på vilket sätt olika delar i den kommunala organisationen behöver vara insatta i och arbeta utifrån riktlinjerna.

Handlingsplanen beskriver hur mål och riktlinjer ska uppfyllas. Dokumentet innehåller förslag på nödvändiga åtgärder samt tidplan med tillhörande åtgärdsprioritering och ekonomisk prognos. Åtgärdsprioriteringen är inte statisk utan behöver följa ändringar både inom och utanför stadsbyggnadsförvaltningens ansvarsområde. Detta kan vara bland annat budgetjusteringar, förändrad befolkningensmängd inom ett område eller andra investerings-, reinvesterings- och exploateringsprojekt. En övergripande nulägesbeskrivning ingår i dokumentet för att ge transparens till åtgärdsförslag.

Omfattning

Begreppen lekmiljö och lekplats används i detta dokument synonymt. Innebörden är den samma - en plats som anlagts för att uppmuntra barn till lek. Det mer vedertagna ordet lekplats är dock ofta förknippat med en viss typ av plats: en traditionell lekplats med gunga, klätterställning, rutschkana och sandlåda. För att bredda bilden av vad en anlagd plats för barns lek kan vara så används främst ordet lekmiljö fortsatt i dokumentet.

Det är bara de lekmiljöer som ligger på allmän platsmark som omfattas av riktlinjerna, det vill säga den mark som är reglerad så i detaljplan. Det kan vara på mark betecknad som park eller natur, ibland även torg eller gata.

Lekmiljöer i Luleå kommun

De olika typer av lekmiljöer som utgör Luleå kommuns bestånd presenteras under riktlinjen Tillgång.

Styrdokumentet omfattar således inte förskolegårdar, skolgårdar eller lekplatser på kvartersmark, men dessa ingår som en aspekt vid fortsatt planering.

Barn som växer upp i stadsmiljö har generellt sett svårare att finna platser lämpliga för lek jämfört med barn som växer upp i direkt anslutning till natur. Anlagda lekmiljöer fyller därmed en större funktion i tätbebyggda områden. Riktlinjerna lägger därför tyngdpunkt på områden som karakteriseras av tät bebyggelse och barriäreffekter. Dessa utgörs främst av centralorten, även kallad stadsbygden, samt de större byarna.

Giltighet och ansvar

Riktlinjerna antas av infrastruktur- och servicenämnden och gäller tills dess nya finns upprättade och antagna. Dokumentet ska genomgå en översyn i början av varje ny mandatperiod.

Sektion landskap och trafik på stadsbyggnadsförvaltningen ansvarar för upprättande och revidering av dokumentet.

Det är stadsbyggnadsförvaltningen som ansvarar för planering av lekmiljöer på allmän plats. Tidiga skeden såsom exempelvis detaljplaner är idag under sektion plans ansvar. För verkställande av planering samt förvaltning ansvarar sektion landskap och trafik respektive sektion park.

Lagar och övergripande planering

Arbetet med lekmiljöer på allmän plats behöver beakta en rad faktorer. En del regleras genom lag, andra är strategiska viljeriktningar från kommunen.

Lagar och förordningar

Det finns ett flertal lagar, förordningar och föreskrifter kopplat till lek på allmän plats, bland annat *Plan- och bygglagen (PBL)*, *Plan- och byggförordningen (PBF)*, *Boverkets byggregler (BBR)*, *Boverkets föreskrifter om tillgänglighet på allmänna platser och andra anläggningar (BFS)* samt *Produktsäkerhetslagen (PSL)*.

I PBL och PBF ligger fokus på att minimera risken för olyckor, i BBR och BFS på tillgänglighet och att begränsa risken för personskador och i PSL på säkerheten hos de produkter som installeras på lekplatsen.

Det som är nytt sen senaste revidering av styrdokumentet för kommunala lekmiljöer är att *Barnkonventionen* har blivit svensk lag. Det har därmed blivit ännu tydligare att såväl stat som kommun har stort ansvar i att se till att barn får tid att leka och att de erbjuds lekmiljöer som är utformade utifrån barn och deras behov. Dock har det på global nivå uppmärksammats att det inte görs tillräckligt och att myndigheter behöver arbeta mer aktivt med lekens värde.

Några grundläggande delar i Plan- och bygglagstiftningen:

Krav finns på både de delar som är byggnadsverk och på marken som bebyggs med en lekplats.

De krav som ska uppfyllas är de som gällde då lekplatsen anlades. Dessutom ska redskap och tomt hållas i vårdat skick och skötas så att risken för olyckor begränsas.

Det är normalt fastighetsägaren som ansvarar för att följa krav i plan- och bygglagstiftningen. Har ansvaret för lekplatsens säkerhet överlåtits genom en upplåtelse bör det framgå i ett avtal eller kontrakt.

Samlad information om krav på lekplatser finns på Boverkets hemsida.

Kort information om Barnkonventionen:

Blev svensk lag 1 januari 2020 vilken omfattar de 42 första artiklarna i konventionen.

Den har 4 grundprinciper som alla artiklar i konventionen läses genom:

art. 2 - ickediskriminering

art. 3 - barnets bästa

art. 6 - liv & utveckling

art. 12 - delaktighet & inflytande

För lek på allmän plats har artikel 23 (funktionshindrade barn) och artikel 31 (rätt till vila, lek och kultur) stor relevans.

Vision Luleå 2040 och Program till Vision Luleå 2040

Luleå kommun har i *Vision Luleå 2040* satt upp en målbild om att skapa ett attraktivt samhälle som är socialt, ekologiskt och ekonomiskt hållbart. Barns platser utomhus är en viktig del i detta.

Målbilden har konkretiserats i Luleå kommuns översiktsplan *Program till Vision Luleå 2040* genom nio övergripande mål varav fem av dessa är tillämpbara på barns möjlighet till lek i sin utemiljö. Målen preciseras ytterligare genom sjutton kapitel med tillhörande principer för genomförande till 2040. Några av dessa preciseringar har inflytande på riktlinjerna i detta dokument. Andra har större betydelse för exempelvis utformning, placering, förvaltning av de kommunala lekmiljöerna eller prioritering av åtgärder.

Grönplan Luleå

I *Grönplan Luleå* från 2020 har, med utgångspunkt i stadens ekosystemtjänster, värdena hos parker och natur samt stränder och vatten kartlagts och analyserats. Syftet med grönplanen är att bevara, stärka och utveckla attraktiva offentliga miljöer och tillgång till natur, parker och mötesplatser för en hållbar, trygg och klimatanpassad stadsbygd. Vidare ska grönplanen säkerställa förutsättningar för biologisk mångfald och bidra till att uppfylla nationella miljö- och folkhälsomål. Grönplanen omfattar stadsbygdens stadsdelar och Råneå.

Lekmiljöer är ofta integrerade i grönstrukturen och därmed blir grönplanens mål med tillhörande riktlinjer och åtgärder automatiskt betydelsefulla att bevaka även i arbetet med lekmiljöer. Även om grönplanen idag (2023) enbart omfattar stadsbygden och Råneå bör mål och riktlinjer appliceras på arbetet med lekmiljöer även utanför dessa områden

Målsättning för Luleås kommunala lekmiljöer

Utifrån de mål och principer som satts upp i *Vision Luleå 2040*, *Program till Vision Luleå 2040* samt *Grönplan Luleå* har det formulerats tre mål som utgör grunden för allt arbete med lekmiljöer på allmän plats.

Övergripande mål med lekmiljöerna på allmän plats är att:

- erbjuda goda och kreativa lekmiljöer som främjar barns hälsa och utveckling för alla barn.
- de ska utformas och förvaltas med lekglädje som mål.
- främja möten mellan människor i olika åldrar.

Tillämpbara mål i Översiktsplan 2021:

1. Luleås invånare har en god och jämlik hälsa.
2. Luleås invånare är delaktiga i samhällets utveckling.
3. Luleås invånare har ett socialt, kulturellt och fysiskt aktivt liv.
4. Luleås naturvärden finns kvar och har plats att utvecklas.
6. Luleås invånare bor i ett gott grannskap.

Tillämpbara kapitel i Översiktsplan 2021:

-  Start och uppväxt för alla
-  Alla tillsammans
-  Uppleva och utöva
-  Liv mellan husen
-  Levande stadsliv
-  Spara viktiga värden
-  Planera för säkerheten
-  Bästa boendet i stadsbygden
-  Bästa boendet på landsbygden

Mål i Grönplan Luleå:

Mål 1. Grönstrukturens värden och funktioner är väl integrerade i planerings- och beslutsprocessen samt i drift och underhållsarbetet.

Mål 2. Luleå har en sammanhängande grönstruktur med utrymme för biologisk mångfald och ekosystemtjänster.

Mål 3. Luleå har en stark identitet som en grön, attraktiv stad med god tillgång till parker, natur och stränder.

Mål 4. Grönstrukturen används för att klimatanpassa stadsbygden

Grundläggande om barns lek

För att tydliggöra vad riktlinjerna baseras på följer här ett avsnitt med väsentliga fakta kopplat till lek i utomhusmiljön. En viktig del i förtydligandet är att synliggöra varför det är betydelsefullt att erbjuda mer än de traditionella lekplatser som oftast utgör platsen för barns lek på allmän plats.

Lekens betydelse

Lek är en medfödd drivkraft hos barn och vid lek utsöndrar hjärnan signalsubstanser som ger välbehag. Leken handlar därmed om välbefinnande, men den är också fundamental för barnets utveckling.

Det är genom lek som barnet lär sig att förstå, hantera och relatera till sin omvärld, både fysiskt och mentalt. Allt eftersom barnet växer används leken till att utforska och utmana den egna förmågan. Den fysiska utmaningen stärker muskler, hjärta och skelett och den bidrar till bättre koordination och balans. I leken ges även utrymme för bearbetning av tankar och känslor. Leken utgör dessutom en bra plattform för att utveckla kreativitet och fantasi. Något som behövs när mer komplexa sammanhang ska hanteras ju äldre barnet blir. En viktig del av leken är även att förståelsen för det sociala samspelet. Genom att leka förbereder barnet sig på att agera på egen hand men även i samspel med andra människor.

Ibland är det lätt för vuxna att förutse de positiva effekter lek kan bidra med. Lek med spring är bra för hälsan, det förstår kanske de flesta. Vuxna kan emellertid ibland förringa leken för att vi inte ser någon nytta med barnets aktivitet. Men lek måste också få hända för lekens skull. Vi kan observera barnet som fyller sin kanna med vatten från en stor hink för att sedan hålla ut vattnet på asfalten två meter bort och sedan återupprepa proceduren igen och igen. För en vuxen framstår kanske detta som en helt poänglös aktivitet, det blir inget resultat mer än att det blir blött på asfalten. Barn leker emellertid inte med en medveten tanke om att det är bra för dem och för barn finns det inget annat syfte eller mål med leken än att ha kul. Vad som är kul, det kan bara barnet avgöra.

Lek i det offentliga rummet

Utomhusmiljöer är betydelsefulla för barns vardag. Där finns ofta plats för vidlyftiga rörelser, en mångfald av aktiviteter eller möten mellan olika målgrupper som kanske inte vanligtvis kommer i kontakt med varandra. Extra bra är det när dessa platser är gröna miljöer, då grönska bidrar med många positiva hälsoeffekter. Grönska är således en viktig faktor i människors välbefinnande och hälsa, oavsett ålder.



Möjligheterna för barn och unga att röra sig fritt har minskat drastiskt under det senaste århundradet. De bebyggda områdena har blivit fler och tätare, trafiken har tagit alltmer plats och vuxnas attityd till barns lek och säkerhet har förändrat synen på barns fria rörelse. I och med att barnens sfär har minskats blir närmiljön där bostad, skola och förskola är belägen därför otroligt betydelsefull. Lekmiljöer på allmän plats är barnens plats i staden och behöver fungera som ett komplement till de platser som barnen vanligtvis använder.

Bra miljöer för lek

Barn behöver erbjudas miljöer som är innehållsrika och varierade. Där de kan uppleva med hela kroppen, där det finns utrymme för fantasi, lekgädje och möten samt där barnen kan göra platsen till sin och påverka som de vill. Variationen behöver finnas både inom en specifik plats och mellan olika platser avsedda för lek.

På senare år har fokus skiftat från lekredskapens betydelse till att lyfta de värden som naturen kan bidra med. Ur ett historiskt och evolutionärt perspektiv har naturen under lång tid utgjort arenan för barns lek. Naturmiljöer är i allmänhet fortfarande de mest stimulerande miljöerna för lek. Vegetation och lösa material såsom stenar, pinnar och kottar innebär möjligheter för barnen att skapa egna berättelser att kliva in i. Dessa miljöer har också många gånger stor potential att utvecklas till att erbjuda lek. Däremot finns det inte alltid en befintlig grönstruktur att utveckla. I tätorten behöver ibland dessa typer av lekbara miljöer nyskapas och även samverka med andra typer av behov hos andra målgrupper. Det är även önskvärt att inte se lekmiljöerna som enskilda öar i samhället, utan det finns fördelar med visuella samband mellan olika lekbara miljöer så att både barn och vuxna uppmuntras till att röra sig mellan olika platser.

Problem med det utrymme barnen får

Idag är de flesta platser utomhus för barns lek enformiga och fattiga på lekupplevelser. Vanligtvis är den platsen en traditionell lekplats med tydligt definierad yta som domineras av ett litet antal lekredskap, mestadels inriktade på motorisk lek som balansera, gunga och klättra. Ofta finns där inte tillräckligt med utmaning för äldre barn, vilket gör att de upplever platsen som tråkig.



Det kan resultera i att platsen bara används av en liten del av tänkt målgrupp. Ett vanligt problem är även att det inte finns något som uppmuntrar till eget utforskande. Innehållet för barnet att själv påverka eller använda till det egna skapandet är oftast torftigt eller saknas helt.

Alla traditionellt utformade lekmiljöer är inte automatiskt dåliga. De kan vara omtyckta och ett sätt att locka till utomhusvistelse. Lekredskap är inte heller något negativt i sig. Det problematiska är att deras betydelse tenderar att övervärderas och att miljön runt redskapen förbises. Ytterligare ett problem är om det *bara* erbjuds denna typ av lekmiljö. Alla barn har olika behov så för att de ska nå sin fulla potential och optimalt välbefinnande behöver det finnas variation både på platsen och mellan lekmiljöerna i beståndet.

Värdering av lekmiljöer

Det kan vara svårt för vuxna att bedöma hur platser avsedda för barn faktiskt är bra för lek och därmed indirekt barnens välbefinnande, utveckling och hälsa. Ett sätt att analysera hur väl en plats uppfyller barnens lekbehov är att se på vad den innehåller för lekvärden. Grunden i lekvärde är barnets upplevelse av en plats eller ett föremål, där lekvärde är det kvalitativa värdet något har för barnet i leken.

En analys av lekvärden behöver grunda sig i någon slags inventering där den som inventerar förhåller sig så objektivt som möjligt till tänkbara kvaliteter kopplat till lek. Det är inte helt enkelt att göra en bedömning av kvaliteter utifrån ett barnperspektiv, men det finns forskning och metoder framtagna som kan användas som stöd.

Olika perspektiv formar lekmiljöerna

Planering, utveckling och förvaltning av barns lekmiljöer utförs av oss vuxna. Alla har vi en barnsyn som är färgad av våra egna upplevelser och uppväxtvillkor, våra upplevelser av barn samt samhällets syn på barn. Denna barnsyn kanske inte alltid stämmer överens med den som barnkonventionen har, att barnet är en kompetent medmänniska med möjligheter och förmågor att klara saker samt att de har rätt till ett meningsfullt liv där de behandlas med respekt och får uttrycka sin åsikt.

De flesta vuxna som arbetar med lekmiljöer på olika sätt försöker nog oftast skapa dessa utifrån ett barnperspektiv, det vill säga vuxnas föreställning om vad som är viktigt för barnet och hur de uppfattar sin omvärld. Likväl är det lätt hänt att det i slutresultatet är ett vuxenperspektiv som dominerar och att lekmiljöerna tyvärr upplevs tillrättalagda och tråkiga. Ibland kan det uppstå rena motsättningar mellan vuxenperspektivet och barnperspektivet.

I forskningen finns ett flertal faktorer som påverkar lek utomhus positivt, bl. a:

Platser för alla

Variation

Lekbar vegetation

Utmaning

Rumslighet

Lek integrerad i landskapet

Varierad topografi

Påverkbarhet och förändring

Ytor för sociala samspel

Lösa material

För att kunna skapa bra lekmiljöer utifrån barns behov behöver därför vuxna ifrågasätta sin uppfattning om vad behoven är och vad besluten grundar sig på. Tabellen nedan visar på några motsättningar mellan perspektiven.

Ett ytterligare sätt att forma lekmiljöerna utifrån barns bästa är att ta in barns perspektiv i de olika processerna. Skillnaden mot barnperspektiv är att med barns perspektiv får barnen själva uttrycka deras tankar och behov om specifika frågor eller platser.

Genom att låta barn få tycka till om lek- och aktivitetsytorna blir det lättare att ta in fler perspektiv och skapa platser för fler. Att få vara med och påverka utformningen av en plats bidrar också till en känsla av tillhörighet och ökad känsla av ansvar för platsen. På så vis kan arbetet med medborgardialoger leda till ett minskat behov av underhåll och på längre sikt ett större ansvarskänsla för den offentliga miljön, åtminstone av de som involverats.

Barns åsikter är viktiga för att kunna skapa attraktiva och inkluderande lekplatser. Det gäller också att hitta rätt del av processen där barn ska involveras. Då man planerar för dialogprocesser är det viktigt att inse och planera för dessa tar tid. Man ska också vara mycket öppen med vad en sådan dialog kan/ska åstadkomma.



Vuxna		Barn	
Passiva konsumenter	Bedömer platsen utifrån hur den ser ut och värderar produkter högt. Dyrt är bättre.	Aktiva konsumenter	Upplever en plats med alla sinnen och mer fysiskt. Värdesätter utbudet – vad kan jag göra här?
Gör saker av en anledning	Lek har ett mål - det är bra för hälsan, utveckling, inläring etc. Det finns ett slut på aktiviteten.	Leker för att leka	Lek är målet - om det är kul är det kul. Lek är ett flow - tidsuppfattning förvrängs, det finns inget slut, leken ger lycka.
Lekmiljön är statisk	Bygga klart och sen bevara platsen.	Lekmiljön är föränderlig	Leker utifrån spontana behov. Gillar tillåtande miljöer som går att förändra.
Gillar ordning	Uppskattar ordning och reda. Stökigt är fullt och tecken på att något är fel.	Ser möjligheter i oredan	Uppskattar rikt innehåll. Rörigt är tecken på intensiv lek.
Känsliga för sociala regler	Det är fel att använda saker på annat sätt än vad de är designade till.	Nyfikna på vad som är möjligt	Använder saker på oväntade sätt.
Vill ha kontroll	Oroar sig för att barn ska göra sig illa och att saker ska gå sönder.	Vill behärska nya saker	Testar sina gränser och misslyckas ibland.

Lekplats, lekmiljö, lekotop och leklandskap

Ordet lekplats används synonymt med lekmiljö i detta dokument, alltså en miljö som särskilt inbjuder till lek. Det finns emellertid en allmängiltig uppfattning om vad en lekplats är: en plats med lekredskap som står på tydligt avgränsade ytor och dit man går när man ska leka. Att det är den primära platsen för barns lek utomhus är en uppfattning skapad och upprätthållen av vuxna. Lek händer trots det till stor del även utanför dessa platser, där lekredskapen kan utgöra startpunkten. Ska leken kunna sprida ut sig krävs dock att den ges förutsättningar att utvecklas på egen hand utanför ytorna med redskap. Vuxenvärlden behöver helt enkelt vidga sin syn på var lek får hända, hur lekmiljöerna ser ut och vad de innehåller.

Örebro kommun har sedan några år tillbaka, som ett sätt att försöka skapa rika lekmiljöer, arbetat med att hitta ett sätt att väva samman lek med dess plats och på så sätt skapa lekbara landskap. De har således arbetat aktivt med att göra plats för leken bortom den schablonmässiga lekplatsen. De har i ett forskningsprojekt varit med och utvecklat ett koncept med så kallade *lekotoper* där idén bygger på en samverkan mellan lek och ekologi. Utformningen byggs upp utifrån naturbaserade lösningar och landskapselement, bland annat topografi och vegetation, som skapar rum och material till leken.

Denna typ av lekmiljö har inte helt förutbestämda ytor och barnen kan genom sin lek påverka ytorna. Det stödjer en av grundidéerna med en lekotop: att den blir aldrig helt färdig utan den växer och förändras.

Lekotopen är också ett sätt att arbeta med ekosystemtjänster som kan gynna helt andra delar av samhällsplaneringen. Den typen av multifunktionella ytor är till exempel ett sätt att förbereda för framtida klimatutmaningar. Vilda och lite stökiga lekmiljöer kan, beroende på dess utformning, samtidigt som de bidrar till höga lekvärden även innehålla en biologisk mångfald, ge ökad motståndskraft för värmeböljor, omhänderta högre dagvattenflöden och så vidare.

Tillgång, trygghet och tillgänglighet

Barns tillgång till lekmiljöer bygger på två premisser: att vara beroende av en vuxen för att ta sig dit och/eller att på egen hand ta sig dit. Rör barnen sig till fots har de begränsningar i räckvidd. Ofta används 300 meter som ett mått för barns aktionsradie, det vill säga när de tar sig fram utan hjälp. Detta beror naturligtvis på hur gamla barnen är men även hur deras vilja och ork är just i stunden.



För barn är det inte alltid så lätt att ta sig fram i det offentliga rummet och tillgången till lekmiljöer begränsas till största del av trafiken. Trafikmiljön utgår inte från barns begränsningar i förmågan att tolka trafiksituationer såsom en vuxen kan, att de inte har fullt utvecklad simultanförmåga eller att deras längd gör att fordon skymmer deras sikt. Genom att ge barnen möjlighet att uppehålla och röra sig bortanför fordonstrafiken skapas fördelar, inte enbart utifrån säkerhetsaspekter utan även sett till avstånd från platser med buller och dålig luftkvalitet.

Uppfattningen om vad som är farligt i våra utemiljöer har under de senaste årtiondena förändrats. Tidigare var det just oron för att skadas i trafiken som dominerade hos barn. Detta har dock övergått till en rädsla för främlingar. För föräldrar syns inte samma trend utan där är trafik fortsatt största oron och den är större ju yngre barnen är. Trygghetsaspekter kopplat till lekmiljöer bör således inte bara fokusera på trafik. Även om det inte särskilt är en plats utvald för barn bör planeringen av alla offentliga platser inbegripa barnperspektivet, till exempel hur barn upplever vägarna till och från lekmiljön samt dess närområde.

En viktig del i leken är att kunna ta del av det som platsen erbjuder. Den primära målgruppen för kommunala lekmiljöer är barn, vanligen i åldern 0–12 år. För barn är behoven kopplat till tillgänglighet varierade, precis som för vuxna. Ofta är tillgänglighetsaspekter beaktade utifrån ett rörelse- eller orienterbarhetsperspektiv men även psykiska och kognitiva funktionsnedsättningar är viktiga att ta hänsyn till för att göra miljön användbar för många. En svårighet med att utforma platser för såväl barn som vuxna är att det finns behov som hamnar i konflikt med andra. Till exempel kan en person med synnedsättning hjälpas av tydliga kontraster eller mönster, vilket kan vara jobbigt för de med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning (NPF) som kan vara känsliga för starka synintryck. Det är också en utmaning att skapa hög tillgänglighet och höga lekvärden där lekmöjligheterna är sammanvävda. Exempelvis kan de med nedsatt rörlighet hjälpas av plana och hårda underlag att ta sig fram på, vilket för andra kan innebära för lite utmaning och därmed inte upplevas tillräckligt intressant.

Även om lekmiljöerna i första hand är för barn är det betydelsefullt att vuxna också ges möjlighet att på olika sätt och i olika grad vara delaktiga i leken. Det kan vara att ge både fysiskt och mentalt stöd för barnen och/eller att vara del i aktiviteterna genom såväl direktkontakt som visuellt.



Säkert men spännande

Det går inte att resonera om barns lekmiljöer utan att ta upp säkerhet. I Sverige finns en lång tradition i att arbeta med barns säkerhet i olika sammanhang och vuxenvärlden har under de senaste 20 åren försökt eliminera praktiskt taget alla risker på lekplatser. En del i det kommer sig av de säkerhetskrav som ställs på lekplatser genom lagar och föreskrifter (*se sida 6 för mer information*). Den svenska lagstiftningen anger dock inte hur kraven ska uppfyllas i detalj utan beskriver bara funktionskrav.

Som hjälp kan två standarder användas, *SS-EN 1176* samt *SS-EN 1177* för lekredskap och stötdämpande underlag. Det är inget lagkrav att använda dessa men de rekommenderas ofta då de utgör bra stöd i bedömningen om en lekplats är tillräckligt säker enligt lagkrav. Ansvaret för lekmiljöer ligger på markägaren och däri ligger även att underhålla lekmiljöerna så att risken för olycksfall begränsas

Ett problem som börjat lyftas fram alltmer är att vuxnas rädsla för skador hos barn medfört att fokus övervägande hamnar på den potentiella faran och för lite på barns behov av fysiska utmaningar och riskfylld lek utomhus. Det har bidragit till att dagens lekmiljöer ofta upplevs som tråkiga och inte tillräckligt utmanande. En vital del i barns lek är att aktivt utmana sin rädsla och på så sätt lära sig hantera och överkomma rädslan. Genom att hela tiden testa sina egna förmågor skapar barnet sig en uppfattning om vad det kan och vad det behöver bli bättre på, såväl kroppsligt som mentalt. Den för barnet riskfyllda leken förbättrar förmågan att hantera risker men stärker även barnets självförtroende och lär det tålamod, uthållighet och tolerans. Barnets mentala och fysiska mognad utvecklas generellt i takt med dess ålder. Lekmiljön behöver därför ha tillräckligt hög nivå av utmaning sett till den tänkta målgruppen.

Vuxnas vilja att skydda och hjälpa barnet undan risker kan därmed ha negativ inverkan på dess självkänsla, sociala interaktioner samt skolgång och arbetsliv. Som vuxen är det viktigt att förstå att lek som för barnet är riskfylld inte är samma sak som verklig fara. Det är konceptet av rädsla som gör det utmanande för barnet, inte att faktiskt vara i fara. Det behöver finnas en viss acceptans för att ibland ramla och slå sig är en naturlig del i leken. Naturligtvis ska de faror och risker som barnen inte själva kan uppfatta, likväl som de som innebär fara för allvarliga skador, identifieras och motverkas. Farhågor för olyckor behöver ställas i relation till den verkliga risken och vad det är för typ av skador som kan uppstå.



Allt fler kommuner arbetar med så kallade balanserade riskbedömningar för deras lekmiljöer. Fokus däri ligger inte enbart på riskerna i lekmiljön, utan även värdena av aktiviteten ingår i bedömningen. Kontrollerat risktagande är en del av lekglädjen. Syftet med detta förhållningssätt är därför att miljöerna ska vara tillräckligt säkra, i stället för att vara så säkra som möjligt.

Förutsättningarna kan dock variera över tid. Snösäsongen utgör en påtaglig del av året i Luleå. Det gör att det inte är möjligt att säkerställa säkerheten för lekredskap året om. Under vintern får exempelvis stötdämpande underlag andra egenskaper och de täcks av snö. Fallhöjder och åtkomst till redskap förändras. Detta kan innebära att det ibland finns ett behov av att begränsa tillgången till vissa redskap eller att inte möjliggöra för åtkomst till lekmiljön.



RIKTLINJER

För att uppnå de övergripande målen med Luleå kommuns lekmiljöer krävs både en god tillgång och att lekmiljöerna utformas och underhålls så att de inbjuder till långvarig lek.

I detta kapitel beskrivs de faktorer som ska beaktas gällande lekmiljöer som är anlagda eller ska anläggas av Luleå kommun på allmän plats.

Riktlinjerna utgörs av fyra huvudriktlinjer: *Tillgång, Lokalisering, Utformning* samt *Dialog och kommunikation*. Dessa innehåller i sin tur detaljerade krav och rekommendationer som ska beaktas i arbetet med lekmiljöerna. Riktlinjerna gäller samtliga lekmiljöer, befintliga som tillkommande, utom där undantag anges i texten.



Hagen temalek i Örebro är en plats där lek och landskap vävts ihop till en lekmiljö.

Tillgång

I detta avsnitt tas upp vad som är viktigt att beakta utifrån det allmänna behovet av lekmiljöer. Det berör geografisk spridning och vilka typer av lekmiljöer som ska erbjudas.

Fördelning i kommunen

Lekmiljöer utgör en del i den kommunala samhällsservicen.

Luleå är till ytan en stor kommun med bitvis långa avstånd mellan byar och centralorten, även kallad stadsbygden.

Lekmiljöer har utöver kostnader kopplat till anläggandet ett stort behov av regelbunden tillsyn för att upprätthålla såväl attraktivitet som god säkerhet. Det är därför inte ett ekonomiskt möjligt åtagande att alla byar i kommunen har tillgång till en lekmiljö, men Luleå kommun ska sträva efter att upprätthålla en så rättvis geografisk fördelning som möjligt.

Utöver detta ska följande beaktas vid den geografiska fördelningen:

- Utgångspunkt för att lekmiljön ska räknas till det kommunala beståndet är att den är uppförd på allmän plats. Finns inte lämplig plats inom ett område bör översyn göras om markinköp eller i arbetet med detaljplaneläggning av större bostadsområden.
- Fördelningen av lekmiljöer i kommunen ska baseras på barntäthet. Det innebär att om det bor många barn i ett område finns det ett stort behov av en lekmiljö. Är området stort till ytan eller det finns barriärer kan det behövas flera lekmiljöer.
- Även ett framtidsperspektiv ska vägas in vid urval av de områden som anses vara i behov av en lekmiljö.

Typer av lekmiljöer och upptagningsområde

Utifrån den geografiska fördelningen finns ytterligare aspekter som ska utgöra underlag för planering av kommunala lekmiljöer.

Utbudet av lekmiljöer i Luleå byggs upp av olika typer av platser. Varje område som anses vara i behov av en lekmiljö ska minst ha tillgång till en **Områdeslek**. Avsteg kan krävas om möjligheterna att inrymma en områdeslek är begränsade. Vid barriäreffekter eller stora avstånd inom ett område kan utbudet behöva kompletteras med en **Närlek**. På vissa platser kan komplementet även utgöras av **Naturlek**. Ett område kan också förses med en **Lek- och aktivitetsplats** eller en **Äventyrslek**. Inom stadsbygden finns även möjligheten att skapa **Lekstråk**. *Mer utförliga beskrivningar av lekmiljötyperna finns på sida 18.*

För att stödja möjligheten till lek i vardagen ska Luleå kommun sträva efter en lekmiljö inom 300 meter från bostaden. Avsteg kan vara nödvändiga utifrån bland annat barriäreffekter.

Tabellen nedan beskriver de typer av lekmiljöer som ska utgöra Luleå kommuns bestånd, dess olika kännetecken, avsedd målgrupp samt vad som ska beaktas vid planering av både lekmiljö och närområde.

Lekmiljötyp	Beskrivning	Målgrupp	Planering
Närlek	Små platser med lekmöjligheter utifrån en ung målgrupp. Komplement till områdeslek i områden där det finns barriäreffekter eller stora avstånd.	Barn i förskoleålder samt ännu yngre som går hit tillsammans med vuxen eller, om platsen upplevs trygg, även barn i lägre skolålder som tillåts gå dit själv. Är även målpunkt för förskolegrupper.	Bara om det finns områdeslek i området. Bör alltid innehålla naturpartier och lekbar vegetation.
Områdeslek	Mellanstora platser som erbjuder ett flertal olika lekmöjligheter till barn i ett brett åldersspann. Även andra aktiviteter inom eller i närheten av lekmiljön riktat till äldre målgrupper.	Både barn i förskole- och skolålder. Även mötesplats för, unga vuxna, föräldrar, mor-/farföräldrar etc. Är även målpunkt för fritids- och förskolegrupper.	Generationsöverskridande aktiviteter som kompletterar leken. Bör alltid innehålla naturpartier och lekbar vegetation.
Lek- och aktivitetsplats	Platser med utformning/ innehåll fokuserat på rörelse och aktivitet, t ex cykelbana, skate, pulka, isbana, hinderbana etc. Storlek varierar från liten till stor beroende på tänkt aktivitet.	Barn i äldre förskoleålder samt skolålder beroende på dess utformning men även för äldre målgrupper som ungdomar, vuxna och äldre.	Samordning bör ske med kultur- och fritidsförvaltningen så att inte dubblering av aktiviteter inte sker inom samma område.
Äventyrslek	Mellanstora eller stora platser som är unika genom innehåll och/eller läge.	Utflyktsmål för invånare från både närliggande områden och övriga delar av kommunen. Även mötesplats för mer än bara barn och ungdomar, t ex unga vuxna, föräldrar, mor-/farföräldrar etc.	Bör kunna inrymma flera barngrupper samtidigt från t ex förskola. Bör vara lätta att nå från gång- och cykelväg samt kollektivtrafik. Det bör finnas möjlighet att parkera i närheten.
Naturlek	Områden nära bebyggelse utan byggda delar avsedda för lek. Kan vara exempelvis mindre skogspartier och liknande.	Främst yngre barn i förskoleålder och lägre skolålder men även pedagogisk verksamhet.	Tillgång till naturpartier insprängda i bebyggelsen kan säkras i detaljplanprocessen. Förstärkning av lekvärden genom skötseln, t ex material till kojbyggen placeras ut. Väl synlig inbjudan till lek genom t ex stigar & gläntor.
Lekstråk	Befintliga gröna stråk där aktivitetsytor, upplevelsevärden etc. är utplacerade. Går genom parker och grönområden och längs gång- och cykelvägar som binder ihop dessa. Platserna längs lekstråket kan vara traditionella lekplatser men även andra upplevelser som lockar vidare längs stråket.	Främst för yngre barn i förskoleålder och lägre skolålder som går med vuxen men även för barngrupper i förskola och skola. Barn som rör sig själva till eller från platser som skola, idrottsplats eller centrum.	Samband med s.k. säkra skolvägar bör analyseras. Kan fungera som länkar mellan bostadsområden för att stimulera rörelser från närmsta lekmiljö. Inbördes avstånd mellan platser i lekstråket bör inte vara mer än 300 m.

Lokalisering

I detta avsnitt framgår vad som är viktigt att beakta gällande placering av lekmiljöer på allmän plats. Följande riktlinjer gäller i huvudsak för helt nya platser men de behöver även beaktas om en befintlig lekmiljö bedöms vara i behov av förflyttning.

Placeringen har betydelse för hur stora lekvärden platsen kan erbjuda samt sociala aspekter som trygghet och attraktivitet.

Strategisk placering

Lekmiljöerna ska så långt som möjligt vara på platser i eller med direkt anslutning till natur- eller parkmiljö. För att underlätta barnens rörelser i det offentliga rummet bör placering av lekmiljöerna vara sådan att det finns säkra och trygga vägar dit för barn i form av gång- och cykelvägar.

Inför förslag på placering bör en analys göras som beaktar:

- Omgivningen och möjligheterna för leken att sprida sig utanför den anlagda leken. *Finns det tillräckligt mycket utrymme? Finns det funktioner i närheten som kan hamna i konflikt med barns lek, exempelvis utegym?*
- Hur placeringen fungerar under de olika årstiderna. *Finns det något som kan påverka platsen negativt eller tillföra platsen fler kvaliteter under de olika säsongerna*
- Koppling till stråk som är välanvända. Exempelvis utpekade skolvägar alternativt stråk där barn generellt rör sig mellan bostad och skola/förskola.
- Annan lek i närmiljön, exempelvis skol- och förskolegårdar samt lekmiljöer på kvartersmark. *Finns det andra aktiviteter i närområdet och/eller annat som det kan finnas ett utbyte mellan eller en risk för dubblering?*
- Om platsen kan komma skolor eller förskolor till gagn, till exempel utflyktsmål i närområdet.
- Om ljudnivån i lekmiljön riskerar att överstiga 50 dBA ekvivalent ljudnivå från omkringliggande vägar eller verksamheter.

Utformning

I detta avsnitt beskrivs vad som ska beaktas gällande utformningen av lekmiljön. Det berör både innehållet och hur platserna är strukturerade.

Fokus i såväl planering som utförande samt drift och underhåll ska alltid vara att tillskapa och upprätthålla en hög kvalitet på lekmiljöerna. Bedömning av kvalitet ska alltid utgå från ett barnperspektiv. Det är därför grundläggande att det i lekmiljöerna finns en mängd olika lekvärden. Undantaget är lek- & aktivitetsplatser som kan innehålla enbart en typ av aktivitet.

Variationsrikedom

Variation är en viktig del i att erbjuda bra miljöer för lek. Variationen ska inte enbart vara synlig i redskap utan även innefatta rumslig indelning, vegetation, topografi, skala, årstider, tillgänglighet etcetera. Luleå kommun ska erbjuda miljöer som är innehållsrika och varierade, där barnen kan uppleva med hela kroppen, där det finns utrymme för fantasin och möten samt där barnen kan göra platsen till sin och påverka som de vill.

Utöver ovanstående ska följande beaktas:

- Variation ska finnas mellan olika lekmiljöer, särskilt inom samma område. Hänsyn ska även tas till annan lek i närmiljön för att undvika dubblering av funktioner.
- Det bör finnas god tillgång till lösa material som exempelvis sand, träflis, grenar, stenar, kottar och löv.
- Växtval ska göras så att för riket eller regionen främmande arter eller sorter inte riskerar att medföra negativ påverkan på ekosystem eller inhemska arter.

En plats för alla

Samtliga kommunala lekmiljöer ska vara välkommande för alla - oavsett exempelvis etnicitet, könstillhörighet, funktionsvariation, socioekonomiska förutsättningar eller religion. Lekmiljöerna ska fungera som mötesplats även för andra än tänkt målgrupp/åldersgrupp. Beroende på typ av lekmiljö kan utbud och omfattning variera. Alla behov kan inte tillgodoses överallt, men de flesta behov bör vara uppfyllda någonstans i kommunen.

Även om särskilda anpassningar av enskilda lekmiljöer kan behöva göras bör utformningen vara så allsidig som möjligt. För att undvika exkluderande situationer ska man sträva efter att anpassningar blir integrerade med övrig lek. Generellt ska det vara en hög nivå på tillgängligheten utifrån olika typer av funktionsvariationer. Grad av tillgänglighet kan anpassas utifrån omgivning, det vill säga om lekmiljön ligger på en annars svårtillgänglig plats kan kraven tillåtas vara lägre.

Som lägsta nivå ska alla lekmiljöer ha:

- Minst en väg in till platsen som är utförd i nivåstabilt underlag.
- Minst en typ av sittplats ska finnas vid varje lekmiljö och sittplatsen ska vara placerad på nivåstabilt underlag.
- Minst ett lekvärde som är nåbart med nivåstabilt underlag.
- Informationsskylt, med bland annat kontaktuppgifter, som är lätt att ta till sig. Skylten ska vara placerad vid den tillgängliga entrévägen. Se även riktlinje *Dialog och kommunikation*.

Trygg och säker, men även spännande

Det är viktigt att de kommunala lekmiljöerna är både trygga och säkra för såväl barn som vuxna. Däremot ska hänsyn tas till att barnperspektivet skiljer sig från vuxenperspektivet och att lekmiljön alltid ska utformas utifrån ett barnperspektiv.

För att stärka trygghetsupplevelsen gäller även följande:

- Entréer ska vara tydliga.
- Belysning, vegetation och andra fasta objekt samt rörelsestråk ska ha genomtänkt placering i relation till varandra.
- Omgivningen ska vägas in vid analyser av lekmiljön då trygghetsskapande åtgärder kan vara nödvändiga även i omgivningen.

Säkerheten är en betydelsefull del i utformningen men det är även viktigt att utformningen möter behov hos tänkt målgrupp.

- Beroende på typ av lekmiljö så ska det ska finnas tillräcklig intresseväckande aktiviteter och nivå på utmaning för avsedd målgrupp.

Grundläggande för säkerheten i de kommunala lekmiljöerna är att de ska vara godkända enligt de krav och regler som finns. Som ett sätt att uppfylla dessa ska följande beaktas:

- Det ska finnas en fastställd plan för hur, när och av vem regelbundna kontroller genomförs.
- Lekredskap samt tillhörande stötdämpande underlag ska vara i enlighet med krav i *SS-EN 1176* och *SS-EN 1177* (den s.k. lekplatsstandard).
- Säkerhetsbesiktningar ska genomföras på lekredskap och fallskydd utifrån standarden.
- Säkerhetsbesiktningar bör för varje lekmiljö kompletteras med en balanserad riskbedömning.
- Vid närhet till utegym ska krav ställda i *SS-EN 16630:2015* (utegymsstandard) beträffande närhet till lekmiljö uppfyllas.
- För informationsskylt vid lekmiljö, se riktlinje *Dialog och kommunikation*

Långsiktig och hållbar

Lekmiljöerna behöver vara socialt, ekologiskt och ekonomiskt hållbara. Vid utformning och åtgärder av varje lekmiljö ska en balans eftersträvas mellan de tre hållbarhetsaspekterna. Varje plats behöver också ha en utformning som fungerar under lång tid där både innehåll och struktur klarar tidens tand. Det bör även så långt som möjligt finnas en resiliens i utformningen för exempelvis generationsväxlingar inom bostadsområden.

- Miljö- och klimataspekter ska beaktas vid alla åtgärder rörande lekmiljöer och cirkulärt tänkande ska eftersträvas. Material ska, då det går, återanvändas eller så ska material väljas utifrån att ha en så låg miljö- och energipåverkan som möjligt.
- Ur det ekologiska perspektivet bör lekmiljöerna ha en utformning som stödjer ekosystemtjänster. Framtagna lösningar bör även få en pedagogisk dimension i form av skyltar eller liknande.
- Platserna ska göras varierade med höga sociala värden där barn kan utvecklas och vuxna kan trivas.

Förvaltningen av lekmiljöerna är en stor del i hur de upplevs och används. Driftperspektivet ska alltid vara närvarande i planeringen så att miljöerna är både attraktiva och får en lång livslängd.

- Vid ny- och ombyggnation ska placering och utformning vara sådan att drifts- och underhållsfordon har åtkomst till platsen, särskilt ytor med fallskydd. Visst omak kan godtas, samråd sker med driftansvarig.

- Innehållet ska vara genomtänkt så att material (växter, redskap etcetera) är valda utifrån framtida drift/underhåll/reparationer.
- Till varje ny lekmiljö ska det finnas en beskrivning av en framtida målbild samt enkel skötselplan som beskriver hur platsen är tänkt att förvaltas.
- Utrustning ska alltid vara märkt med leverantör när sådan finns. Modeller och annan viktig information från leverantörer ska samlas och sparas på ett, enligt organisationen, korrekt sätt.
- Det ska på platsen vara tydligt uppmärkt vem som ska kontaktas/hur en felanmälan utförs vid skador på utrustning eller liknande.
- Lekmiljöerna ska förvaltas med fortlöpande utveckling som utgångspunkt, det vill säga att ingen plats är klar efter att den har invigts. Förvaltningen ska alltid primärt ske utifrån ett barnperspektiv, vilket ska återspeglas i underhåll av vegetation, städning, utveckling av platsen etcetera.
- Det ska finnas en flexibilitet i underhållet så att temporära lösningar ges utrymme. Till exempel snöhögar som kan användas till pulkaåkning.
- Hela lekmiljön ska vara välvårdad. Viktigt är att vid städning av platsen enbart ta bort/slänga sådant som uppenbart är skräp. Grenar, kvistar, stenar, kottar och andra naturliga material bör alltid lämnas kvar så att de kan användas i leken. Om denna typ av material inverkar negativt på driften, till exempel stenar på klippt gräsmatta, bör dessa i första hand flyttas från ytan, ej slängas.

Dialog och kommunikation

För att kunna utforma och förvalta platser för barn så behöver barn vara delaktiga genom riktade dialoger. De behöver också få ta del av hur arbetet fortlöper genom återkoppling efter dialogen. Vid ny- och ombyggnation är det extra viktigt att barn är involverade i processen.

- Ny- och ombyggnation ska alltid föregås av dialog med barn. Samma barn ska också få ta del av hur arbetet fortlöper, primärt genom återkoppling på dialogen.
- Vid åtgärder ska det på platsen finnas information om åtgärderna. Informationen ska vara riktad till barn, det vill säga att den är lättförståelig.

En viktig del i att göra de kommunala lekmiljöerna tillgängliga är att det finns tydlig information till dem. Informationen ska vara lätt att nå och att ta till sig, både digitalt och på plats.

- Det ska finnas information om respektive lekmiljö på Luleå kommuns hemsida samt på Luleå kommuns kartjänst *Kommunkartan*. Bland annat ska det framgå var lekmiljöerna finns, dess innehåll och hur felanmälan görs.
- På platsen ska det i skyltning tydligt framgå att det är en kommunal anläggning, att rökning samt rastning av hundar är förbjuden, dess adress, hur felanmälan görs samt nödnummer.
- Skyltning ska följa Luleå kommuns fastställda grafiska profil.
- Namnsättning för lekmiljön ska vara i enlighet med nämndbeslut utifrån namnberedningskommitténs förslag.

GENOMFÖRANDE AV RIKTLINJERNA

Det finns en negativ trend sett till ohälsa bland barn och unga, både psykiskt och fysiskt. Barn lever också i alltmer tätbebyggda samhällen och med alltmer begränsad rörelsefrihet. Kan våra utemiljöer stimulera till lek och aktivitet så bidrar de på så sätt till positiva hälsoeffekter hos barn och unga trots utmaningarna.

Riktlinjerna i detta dokument är ett sätt att lyfta vikten av barns möjlighet till lek på allmän plats och att dessa miljöer bör hålla tillräckligt hög kvalitet. För att lekmiljöerna ska kunna realiseras på bästa sätt behöver alla delar i den kommunala organisationen som berör kommunala lekmiljöer vara insatta i och arbeta utifrån riktlinjerna. Som ett sätt att tydliggöra hur detta kan göras följer ett kapitel med bland annat viktiga processförutsättningar, processbeskrivningar och viktiga steg som behöver genomföras.



Ombyggnation av Kantgatans lekplats där vegetation och andra naturliga inslag ges större utrymme.

Planering

För att nå målen om en attraktiv vistelsemiljö för barn och att barn ges möjlighet till delaktighet i Luleå måste barnperspektivet tillvaratas i all samhällsplanering. Detta innebär att arbetet med att förbättra lekvänligheten i Luleå kommun måste bedrivas integrerat och parallellt i de olika nivåerna i kommunens samhällsbyggnadsprocess.

För tidiga skeden, som exempelvis fördjupad översiktsplan/utvecklingsplan, detaljplaneprogram, gestaltungsprogram och detaljplaner, ska riktlinjerna och tillhörande handlingsplan användas som stöd för att förutse framtida behov, typ av plats, lokalisering, relation till befintligt utbud och så vidare. Riktlinjerna *Tillgång* och *Lokalisering* ska särskilt beaktas. I dessa processer är det också viktigt att beakta förslag på utveckling av lekmiljöerna som finns i handlingsplanen tillhörande riktlinjerna.

Luleå kommun saknar idag ett tillvägagångsätt för de situationer då det finns ett identifierat behov av en lekmiljö men kommunen inte äger någon mark i området. Rekommendationen i detta dokument blir därmed att vid sådana tillfällen behöver möjligheten till markinköp utvärderas. En del i det arbetet är också att föra dialog internt mellan de som ansvarar för markinköp, idag sektion exploatering, och de som ansvarar för styrdokument för lekmiljöer på allmän plats, idag sektion landskap och trafik. Dialog behöver även hållas mellan kommunen och barn i berört område.

Inom stadsbygden är det till uteslutande del detaljplaner som reglerar vad som ges möjlighet för och platsen för detta. Detaljplaneprocessen är således en avgörande faktor för var lekmiljöer kan förekomma. Personer med god kunskap inom planering av barns lekmiljöer ska därför beredas möjlighet att delta i detaljplanearbetet.

Dessa riktlinjer omfattar inte kvartersmark men kan och bör användas som stöd i planläggning av denna typ av mark och då är främst riktlinjen *Lokalisering* lämplig att använda. För även om kommunen inte i detalj kan styra innehållet har Luleå kommun en viktig roll att i detaljplaneprocessen bevaka så att kvalitativ friyta för lek är tillfredsställande ur ett boendeperspektiv. Det behöver således i processen finnas lämplig kompetens för att bevaka att det i planen säkras tillräckligt stora och lämpliga platser för lekmiljöer eller kvalitativ friyta.

För den mark som i detaljplan betecknas som allmän platsmark ansvarar idag främst sektion landskap och trafik för den mer detaljerade planeringen av de kommunala lekmiljöerna. Detta arbete kräver nära samverkan med såväl planhandläggare som ansvariga för drift och underhåll av dessa miljöer, idag sektion park.

Kopplat till barns lekmiljöer ingår följande i sektion landskap och trafiks arbete:

- ta fram och följa upp styrdokument som innehåller såväl målsättning som förslag på åtgärder för allmänna lekmiljöer.
- genomföra inventeringar för bedömning av kvaliteten på lekmiljöerna.
- ansvara för eller medverka i framtagning av underlag till exploaterings, investerings- och reinvesteringsprojekt, exempelvis gestaltungsförslag.
- delta i tidiga skeden som bland annat förstudier, utvecklingsplaner, planprogram och detaljplaner.
- delta i genomförandefasen av investeringsprojekt samt exploateringsprojekt.
- ta fram underlag som stödjer andra aktiviteter gällande lekmiljöer, såsom mallar, checklistor och så vidare.
- delta i överlämnade av dokumentation till sektion park.

För att underlätta arbetet på sektion landskap och trafik med att uppnå riktlinjerna samt göra arbetet transparent behöver det finnas rutiner som stödjer de olika processerna ovan.

Följande behov har identifierats och dessa hanteras utförligare i handlingsplanen:

- värderingsmetod för inventering av lekvärden
- kommunikationsplan för lekmiljöer
- utbildning i balanserad riskbedömning
- checklista för balanserad riskbedömning
- checklista för dialog med barn
- checklista för tillgänglighet
- checklista för genomförande av ny lekmiljö
- mall för målbild och skötselplan för lekmiljöer
- mall för skyltning av lekmiljöer

Dialog ska föras med ansvariga för drift och underhåll av dessa miljöer, idag sektion park, under både framtagande och vid genomförande av handlingsplanen. Detta för att säkerställa att åtgärdsförslag är förankrade utifrån ett driftperspektiv.

För att underlätta arbetet mellan sektioner, avdelningar och förvaltningar behöver det finnas ett dokument där det framgår var material såsom mallar, checklistor etcetera finns sparade. Detta dokument ansvarar sektion landskap och trafik för och ska finnas sparad digitalt på lämplig plats i sektionens mapp på det interna nätverket.

Inventering av lekmiljöer

En inventering av befintliga lekmiljöer ska ligga till grund för värdering av platsernas lekvärden. Bedömningen ska även ta hänsyn till beståndet som helhet samt utgöra underlag för en handlingsplan. Även uppföljning av tidigare genomförda åtgärder presenteras i handlingsplanen.

Åtgärdsprioritering

I handlingsplanen ska förslag ges till vilken ordning befintliga lekmiljöer kan komma att vara aktuella för åtgärder. Där ska det även beskrivas vad som legat till grund förslag på ordning. Grundläggande för att nå de övergripande målen i detta dokument är att lekmiljöerna ska vara av god kvalitet, främst sett till lekvärden. Utöver detta finns ett antal frågeställningar som på något sätt behöver vägas in vid framtagande av en prioriteringsordning för framtida åtgärder (fler faktorer än nedan kan vara aktuella för bedömningen):

- socioekonomiska förutsättningar för området
- antal barn inom 300 meter
- ålder på befintlig lekmiljö
- bedömt skick
- förväntad omfattning på nödvändiga åtgärder

Åtgärdsprioriteringen är inte heller statisk utan kommer behöva följa förändringar både inom och utanför den kommunala organisationen.



Dialog med barn inför nybyggnation av lekmiljöer i Bensbyn.

Byggande

Under byggfasen är det viktigt att alla delar av lekmiljön ges bästa förutsättningar att kunna utvecklas, även efter anläggandet. Personer med god kunskap inom planering av barns lekmiljöer ska därför beredas möjlighet att delta.

I byggfasen ingår även projektering av lekmiljön, det vill säga det förberedande arbetet med att utreda och ta fram underlag för genomförandet.

Nya lekmiljöer kan tillkomma genom antingen investerings- eller exploateringsprojekt. Största skillnaden mellan de två är det formella ägandet av projektet. Investeringsprojekt ägs generellt av sektion landskap och trafik medan exploateringsprojekt generellt ägs av sektion exploatering. (Investeringsprojekt kan även vara ombyggnation av en befintlig lekmiljö.)

I båda typer av projekt används de projekteringsanvisningar som konsulter och entreprenörer behöver följa. Lekmiljöer har inget utpekade avsnitt i dessa anvisningar. Det innebär att såväl beställare som konsulter behöver ta del av *Riktlinjer för kommunala lekplatser* för att genomföra det enskilda projektet.

En stor del i lekmiljöernas utveckling är vegetationen på platsen. Det är viktigt att levande material, såväl nytt som befintligt, ges bästa möjliga förutsättningar att utvecklas optimalt efter överlämnandet till förvaltande part. Därför bör kompetens från parkdriften involveras tidigt i processen och att de får följa med hela vägen till överlämnandet.

Det är inte alla åtgärder på lekplatserna som är om- eller nybyggnation utan stor del görs som reinvestering, vilket är en uppdatering av anläggningen till dess tidigare funktion. Detta arbete utförs av ansvariga för drift och underhåll, sektion park. Inför detta bör dialog föras med sektion landskap och trafik för att säkerställa att åtgärder följer gällande handlingsplan.



Rundgatans lekplats byggdes om 2016 i samband med omläggning av VA-ledningar i området.

Förvaltning

Förvaltningen av de kommunala lekmiljöerna är en otroligt viktig del i målet om attraktiva lekmiljöer för barn. Det är viktigt att det finns utrymme för barnen att forma dessa platser efter att de har anlagts så drift och underhåll behöver vara flexibel utifrån vad som sker på platsen.

Det är sektion park som ansvarar för att hålla de kommunala lekmiljöerna inbjudande och säkra genom skötsel och underhåll.

Kopplat till barns lekmiljöer ingår följande i sektion parks arbete:

- Medverka i framtagning av underlag till exploaterings-, investerings- och reinvesteringsprojekt, exempelvis gestaltungsförslag.
- Delta i genomförandefasen av investerings- och exploateringsprojekt.
- Genomföra mindre upprustningar av lekmiljöer.
- Medverka i framtagande av underlag som stödjer andra aktiviteter gällande lekmiljöer, såsom mallar, checklistor, lathundar och så vidare.
- Regelbunden kontroll samt besiktning av lekredskap och stötdämpande underlag. Vid behov lagas eller byts lekredskap eller stötdämpande underlag ut.
- Städning av lekmiljöerna, inkluderat tömning av papperskorgar då det finns.
- Skötsel av bland annat hårdgjorda ytor, gräsmattor, planteringar, träd, lekredskap, bänkar och belysning.
- Ta emot och åtgärda felanmälningar.
- Ansvara för utplacering och intag samt vård av flyttbara utemöbler.
- Erbjuder aktivitetsytor vintertid, främst skridskoplaner.



Upprustning av en lekmiljö på Lövskatan där delar av utformningen löses på plats och i löpande dialog.